

СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ДО ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ ОСНОВ ЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Валентина Ляпунова

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті розглядається актуальність проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до формування у дітей дошкільного віку етнічної толерантності. Зроблено спробу на основі аналізу психолого-педагогічної літератури та вивчення досвіду визначити модель підготовки майбутніх педагогів до виховання толерантності у дошкільнят, структуру якої становлять такі компоненти: цільовий, змістовний, організаційний, результативний. Розкрито особливості проведення експериментального дослідження з метою впровадження розробленої моделі у практику роботи вищих навчальних закладів.

Ключові слова:

толерантність, етнічна толерантність, толерантна особистість, формування етнічної толерантності дітей дошкільного віку, модель професійно-педагогічної підготовки майбутнього вихователя.

Аннотация:

Ляпунова Валентина. Система профессиональной подготовки будущих воспитателей к формированию у детей основ этнической толерантности.

В статье рассматривается актуальность проблемы профессиональной подготовки будущих специалистов дошкольного образования к формированию у детей дошкольного возраста этнической толерантности. Сделана попытка на основе анализа психолого-педагогической литературы и изучения опыта определить модель подготовки будущих педагогов к воспитанию толерантности у дошкольников, структуру которой составляют следующие компоненты: целевой, содержательный, организационный, результативный. Раскрываются особенности проведения экспериментального исследования по внедрению разработанной модели в практику работы высших учебных заведений.

Ключевые слова:

толерантность, этническая толерантность, толерантная личность, формирование этнической толерантности детей дошкольного возраста, модель профессионально-практической подготовки будущего воспитателя.

Resume:

Lyapunova Valentyna. The system of future preschool teacher's professional training in the field of children's ethnic tolerance formation.

The article deals with the problem of future pre-school teachers' training in the field of preschoolers' ethnic tolerance formation. Based on the analysis of the psychological and pedagogical literary resources and existing scientific achievements, the author has made an attempt to make up a model of future preschool teachers' training in the sphere of preschoolers' ethnic tolerance formation. Its structure includes objective, informative, organizational, and resultative components. The article emphasizes the peculiarities of an experimental research, devoted to the problem of mentioned above model implementation into the practice of higher educational establishments.

Key words:

tolerance, ethnic tolerance, tolerant personality, preschoolers' ethnic tolerance formation, model of future preschool teacher's professional and pedagogical training.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства виховання на ідеях толерантності набуло особливої актуальності. Робляться наміри по-новому подивитися на світ, подолати перепони, які роз'єднують людей, утвердити між ними стосунки на засадах гуманізму та взаєморозуміння.

Проблема виховання соціокультурної толерантності в умовах нестабільності суспільства – одне з пріоритетних завдань системи освіти в Україні.

Тому активізується процес пошуку ефективних механізмів виховання дітей у дусі толерантності, поваги до прав і свобод інших людей незалежно від їхньої національної, соціальної приналежності, поглядів, світосприйняття, способів мислення та поведінки.

Ще О. Леонтьєв вважав, що дошкільний вік є першим етапом становлення особистості та входження її до соціуму. Отже, система дошкільної освіти, зокрема процес виховання, повинен бути побудований як соціокультурне

суб'єкт-суб'єктне середовище, яке зумовлює виховання у дітей толерантності один до одного. Реалізація на практиці провідних ідей педагогіки толерантності багато в чому залежить від зусиль спеціально підготовлених фахівців до виховання толерантності у дітей. У зв'язку з цим з'являється необхідність у визначенні системи підготовки педагогів до організації означеного процесу.

Сучасний етап розвитку системи вищої освіти характеризується інноваційним пошуком найвагоміших важелів впливу на покращення якості фахової підготовки. У зв'язку з цим культура толерантності розглядається як важлива складова професійної підготовки майбутнього фахівця дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури виявлено, що в Україні приділяється належна увага дослідженню проблеми професійного розвитку педагогів в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій, зокрема таким її аспектам, як: методологічні засади сучасної філософії освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн,

В. Лутай, В. Кремень, В. Огнев'юк, П. Саух), неперервна професійна освіта (С. Гончаренко, Н. Ничкало та ін.). Розробці концептуальних положень підготовки майбутніх педагогів присвячено дослідження О. Антонової, Л. Ахмедзянової, В. Бобрицької, І. Богданової, А. Линенко, О. Пехоти, Л. Рибалко, професійному розвитку вчителів, формуванню їх педагогічної майстерності – Є. Барбіної, С. Болтівця, В. Бочелюка, О. Дубасенюк, Л. Кравченко, С. Сисоєвої, управлінню інноваційними процесами в освітніх закладах – Л. Даниленко, Н. Денисенко, Т. Сорочан, підготовці та професійному розвитку спеціалістів дошкільної та початкової освіти – Л. Артемової, А. Богуш, Н. Калініченко, Е. Карпової, О. Кононко, К. Крутій, В. Майбороди, Т. Поніманської, О. Проскури, О. Сухомлинської, М. Собчинської, Т. Танько.

Виходячи з аналізу стратегічних напрямків реформування системи освіти, що розглядаються у фундаментальних дослідженнях вітчизняних і російських науковців, зокрема В. Андрущенко, Г. Атанова, В. Бондаря, І. Зязюна, Н. Ничкало, О. Мороза, С. Сисоєвої, Д. Чернілевського та інших, пріоритетним завданням вищої освіти є підготовка фахівців нового рівня якості, які б відповідали сучасним вимогам суспільства, були спроможними швидко адаптуватися до швидкоплинних змін у професійній діяльності, володіючи уміннями впродовж всього життя самостійно поповнювати професійні знання та збагачувати власний професійний досвід.

Звичайно, підготовка педагогічних кадрів, у тому числі і педагогів дошкільного фаху, в першу чергу повинна відповідати вимогам сучасності, адже це перша освітня ланка, від якої залежить рівень освіченості і вихованості майбутнього покоління. На цьому акцентують увагу, розглядаючи проблеми вдосконалення змісту підготовки фахівців дошкільної освіти в умовах неперервної освіти, різних аспектів фахового становлення майбутнього вихователя Л. Артемова, Г. Беленька, А. Богуш, З. Борисова, Е. Вільчковський, Н. Гавриш, Н. Голота, Л. Завгородня, Н. Денисенко, Е. Карпова, К. Крутій, І. Луценко, Н. Лисенко, М. Машовець, Г. Підкурманна, Т. Поніманська, Г. Сухорукова та інші.

Проблеми структури і змісту психолого-педагогічної та фахової підготовки педагогічних кадрів дошкільного профілю розглядали Л. Артемова, А. Алексєєва, Г. Беленька, О. Богініч, Ю. Косенко, М. Машовець та інші. Науковці зазначають, що професійна компетентність – це професійна підготовленість і

здатність суб'єкта праці до виконання завдань і обов'язків повсякденної діяльності. Вона зумовлена когнітивним та діяльнісним компонентами підготовки фахівця, виступає мірою і основним критерієм визначення його відповідності вимогам праці. Основними складниками професійної педагогічної компетентності є: 1) система психологічних, загальнодидактичних та спеціальних фахових знань; 2) система фахових умінь; 3) професійні здібності та професійно значущі риси особистості. Умовами успішного формування професійної компетентності є: формування світогляду та спрямованості особистості, на основі яких відбувається засвоєння студентами знань і умінь; розвиток професійних здібностей та професійно значущих рис особистості в контексті набуття педагогічного досвіду; індивідуально-диференційований підхід до студентів у навчальному процесі.

Досвід і досягнення найбільш розвинених країн світу до створення ефективних умов для формування толерантної культури підростаючого покоління свідчить про важливість ролі педагога, а, отже, його постійного професійного зростання у зазначеній сфері. Однак у нашій країні до останніх років цей процес відбувався стихійно, виходячи з регіональних потреб та завдяки ініціативі окремих фахівців.

Аналіз наявних джерел з проблеми показує, що дослідження в цій галузі професійної педагогіки значно відстають від вивчення питань виховання толерантності та педагогічних аспектів її формування. На сьогодні є ряд досліджень, присвячених підготовці педагогів до інтернаціонального і патріотичного виховання (А. Богуш, Г. Григоренко, В. Інжестойкова, Т. Поніманська та ін.), а також до формування культури міжнародного спілкування (І. Луценко, Н. Лисенко, М. Машовець, Г. Підкурманна, Т. Поніманська, Г. Сухорукова та інші.). Разом із тим проблема підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до виховання у дітей толерантності спеціального вивчення не набула. Розв'язання її окремих аспектів частково відображене в дослідженнях О. Гуренко.

Аналіз теорії і практики дав змогу виявити такі протиріччя:

- між потребою суспільства у вихованні у юних громадян толерантності і невідповідністю педагогів до виконання цього завдання;

- між завданнями нормативних документів щодо виховання основ толерантності у дітей

дошкільного віку та браком цілісних психолого-педагогічних досліджень щодо вікових можливостей формування у дітей цих якостей та методик роботи у цьому напрямі;

– між усвідомленням необхідності спеціальної професійної підготовки майбутніх педагогів до виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку і нерозробленістю змістовної і процесуальної основи означеного виду підготовки.

Формулювання цілей статті. Визначити й обґрунтувати актуальність проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців вихователів до формування у дітей дошкільного віку етнічної толерантності. Розкрити модель підготовки майбутніх педагогів до виховання толерантності у дошкільнят та особливості проведення експериментального дослідження з апробації розробленої моделі в практику роботи вишів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Толерантність – одна з найбільш пізніх ціннісних орієнтацій людства, яка як соціальна цінність є безумовною нормою (принципом) громадського облаштування; вона передбачає мирне проживання, культурну взаємодію людей, соціальних груп, що різняться певними ознаками (А. Асмолов, Є. Магомедова, М. Уолцер, Є. Швачко). Толерантність як особистісно значуща та інструментальна цінність являє собою внутрішній, емоційно освоєний суб'єктом орієнтир на конструктивну взаємодію з представниками соціуму, що мають суттєві відмінності від суб'єкта в культурі, у традиціях, стилях мислення і поведінці, життєвих орієнтаціях (С. Бондирева, Н. Боритко, Н. Сергеев). У зв'язку з цим вихідним для нашого дослідження є визначення толерантності як інтегральної якості особистості, що відображає активну моральну позицію і готовність до конструктивної взаємодії з людьми і групами людей незалежно від їх національної, соціальної, релігійної приналежності, поглядів, світогляду, стилю мислення і типу поведінки (виключаючи асоціальні прояви свідомості і поведінки). Толерантна особистість повинна мати морально-правову культуру життєдіяльності та толерантну свідомість, культуру толерантної поведінки і спілкування, культуру самоствердження і самореалізації. Відповідно до цього процес виховання толерантності являє собою спільну діяльність і спілкування всіх суб'єктів виховання, що ведуть до формування толерантності в системі цінностей дітей. Разом з тим при вихованні толерантності у дошкільнят педагог може зіткнутися з чинниками, що перешкоджають

досягненню результату. Умовно ми об'єднали ці фактори у дві групи: соціальні – підвищена агресивність і соціальна напруженість суспільства, що супроводжуються інтолерантним ставленням суспільства до його окремих представників; популяризація і надмірне декларування ідей толерантності, що доходять до нівелювання його значення; зміщення акцентів виключно на проблеми міжнаціональної толерантності, ігнорування проблем професійної, гендерної, вікової толерантності; психологічні – досвід інтолерантності відносин, наявний у вихованця, наявність інтолерантних установок в його родині, складна психологічна природа толерантності тощо. У процесі виховання толерантності діти повинні стати суб'єктами власної діяльності, що мають право на власну думку і відмінності, що стає можливим в умовах толерантного освітнього середовища. Толерантне освітнє середовище являє собою складну і динамічну систему, що забезпечує атмосферу ненасильства, толерантну взаємодію суб'єктів, засновану на демократичному стилі керівництва і спілкування, прийнятті суб'єктами один одного. Майбутньому фахівцю дошкільної освіти необхідно навчитися організовувати процес виховання толерантності на основі діяльнісного та ціннісного підходів, починати роботу з вивчення та аналізу соціальних мотивів, потім приступати до відбору в кожному конкретному випадку оптимальних методів і форм виховання і самовиховання, приділяючи при цьому особливу увагу умовам мікросередовища виховання дитини, психологічній основі формування даної якості, проявам толерантності та інтолерантності в дитячому середовищі, власній поведінці як зразку толерантного життєстрою. Вищезазначене свідчить про необхідність доповнення вимог до підготовленості випускника педагогічного закладу і організації спеціальної професійно-педагогічної підготовки. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури, вивчення досвіду та потреб сучасних дошкільних закладів умовно можна визначити модель підготовки майбутніх педагогів до виховання толерантності у дошкільнят, до структури якої увіходять такі компоненти.

Цільовий компонент. Відповідно до концептуальної ідеї дослідження, що полягає в тому, що ефективність підготовки багато в чому зумовлює формування у майбутніх педагогів єдності настанов на виховання толерантності у дітей, а також на розвиток її у себе як інструментальної цінності і педагогічно

значущої якості, у процесі підготовки необхідно приділяти особливу увагу таким цілям:

– формуванню у студентів єдності настанов на виховання толерантності у дошкільнят і власну толерантну поведінку у професійній і особистісній сферах життєдіяльності, способу толерантності, позитивного ставлення до проблеми виховання толерантності та цінності толерантності, для досягнення чого необхідно виконати такі завдання:

– формувати уявлення і знання про цінність толерантності, цілі і завдання виховання толерантності;

– формувати професійні та громадські мотиви реалізації завдань із виховання толерантності у дошкільнят, стимулювати бажання досліджувати цю проблему й застосовувати набуті знання і вміння на практиці;

– формувати гуманістичну спрямованість та готовність до організації виховання толерантності у дошкільнят;

– формувати у студентів систему знань, умінь, навичок організації виховання толерантності у дошкільнят, досягненню якої сприяє виконання таких завдань:

– формувати знання про сутність виховання толерантності в умовах гуманізації освіти, психологічні механізми її розвитку, прояви толерантності та інтолерантності у дитячому співтоваристві;

– формувати вміння створювати толерантне освітнє середовище, здійснювати аналіз виховання толерантності;

– оволодіти технологіями виховання толерантності;

– визначити труднощі та проблеми в організації виховання толерантності у дітей дошкільного віку;

– формувати інтеркультурну педагогічну компетентність, яка передбачає усвідомлення студентами власної багатокультурної ідентичності та толерантне ставлення до культурних відмінностей, яке реалізується у професійно-діяльній та комунікативній здатності здійснювати навчально-виховний процес у ситуації культурних перетинів (Л. Зубарева), для досягнення якої необхідно виконати такі завдання:

– формувати уявлення і знання про полікультурний простір життєдіяльності, психологічні особливості представників різних культур;

– формувати уявлення і знання про себе як про представника соціуму, етносу, культури та вміння здійснювати самопізнання;

– формувати знання про толерантність як професійно значущу якість педагога, про способи побудови толерантної взаємодії в умовах полікультурного освітнього простору й умінь із самовиховання толерантності;

– розвиток толерантності у майбутнього вихователя.

Досягнення окреслених цілей і завдань зумовлюється реалізацією ідей провідних методологічних підходів до організації професійної освіти: компетентнісного (І. Зимня, М. Лукьянова, К. Маркова, Л. Мітіна, В. Сластьонін), ціннісно-синергетичного (Н. Асташова, В. Маткін, О. Гребенюк, М. Рожков), системно-діяльнісного (Ю. Бабанський, В. Беликов, В. Беспалько, Т. Ільїна, А. Леонтєв, Г. Сериков, Е. Юдін та ін.). Організуючи підготовку студентів до виховання толерантності у дітей дошкільного віку, необхідно керуватися загальними принципами професійної підготовки педагога: науковості та доступності, зв'язку теорії з практикою, єдності навчання і виховання, врахування індивідуальних і вікових особливостей, цілісності, послідовності, систематичності тощо. Важливими виявляються і такі принципи професійної підготовки, як варіативності, особистісної орієнтованості та гнучкості; інтернаціоналізації та відкритості підготовки, розроблені В. Бордовським, А. Осміновим, В. Сморгуною. Ми також вважаємо за доцільне спиратися на принцип створення толерантного освітнього середовища, який відображає специфіку досліджуваного нами явища і полягає в цілеспрямованій діяльності педагогів щодо забезпечення атмосфери ненасильства і безпечної, толерантної взаємодії в освітній установі, в якій кожен сприймається як самоцінність, а значимість толерантного освітнього середовища усвідомлюється всіма суб'єктами

Змістовний компонент. Зміст підготовки студентів до виховання толерантності у дошкільнят повинен:

– визначатися особливостями соціальної сутності та психологічної природи толерантності як цінності, специфікою процесу виховання толерантності у дошкільнят;

– передбачати інформацію про розвиток толерантності в сучасному світі (галузь суспільствознавства), про досвід виховання толерантності у дошкільнят, специфіку його організації в дитячому середовищі, закономірності й особливості розвитку толерантності у дітей дошкільного віку відповідно до їх психічного та вікового розвитку,

особливості толерантного педагогічного спілкування й поведінки; про взаємодію у процесі навчання і виховання, а також уміння і здібності, що дають змогу майбутньому фахівцю дошкільної освіти продуктивно розв'язувати проблеми, пов'язані з вихованням толерантності у дошкільнят (галузь педагогіки і психології), відображати міжпредметні зв'язки;

– увіходити до нормативної та варіативної частин підготовки і розподілятися по всіх курсах, реалізовуватися у навчальному процесі, науково-дослідній роботі, педагогічній практиці, у позанавчальній діяльності, через організацію спільної діяльності і спілкування студентів, взаємодію з національними центрами регіону;

– коригуватися й доповнюватися з урахуванням сучасних досліджень у галузі педагогіки і психології толерантності, програмних документів, рекомендацій з організації діяльності в цьому напрямі. Підготовка майбутніх педагогів до виховання толерантності у дошкільнят повинна починатися з мотивування студентів до вивчення проблеми толерантності, її виховання та організації цього процесу у практичній діяльності, потім зусилля концентруються на формуванні інтеркультурної педагогічної компетентності, знань і умінь у галузі педагогіки толерантності, для розвитку яких надалі необхідні інтенсифікація практичної діяльності з виховання толерантності та самостійна робота студентів у цьому напрямі. Окреслені етапи умовні і взаємопов'язані та взаємопроникні. Такий вид підготовки має нормативну та варіативну частини. Нормативна частина підготовки передбачає вивчення проблем виховання толерантності у дошкільнят в процесі освоєння культурознавчих і психолого-педагогічних дисциплін державного освітнього стандарту, педагогічної практики, у позаурочній виховній роботі. До змісту нормативної частини увіходять такі питання, як: толерантність як суспільно значуща цінність, її роль у розвитку суспільства («Історія»); толерантність – професійно значуща якість педагога, основи толерантної взаємодії в освітньому середовищі («Вступ до фаху»); цілі, завдання, зміст виховання толерантності («Педагогіка»); механізми формування толерантності («Психологія»); толерантність – основа організації педагогічного спілкування («Основи педагогічної майстерності»); виховання толерантності у дітей до однолітків із проблемами в розвитку («Соціальна психологія»); формування культури міжнаціонального спілкування у дітей та підлітків («Педагогіка»); етнічна самосвідомість

та ідентифікація (класні години, виховні заходи); культура національних діаспор міста (зустрічі з представниками діаспор); організація освітнього процесу в умовах полікультурного середовища (спостереження за діяльністю вихователя в період ознайомлювальної практики); досвід загальноосвітніх закладів у розв'язанні проблеми виховання толерантності у дітей дошкільного віку (бесіда з адміністрацією та вихователями, на практичних заняттях зі вступу до спеціальності); вітчизняна та зарубіжна практика виховання толерантності у дітей (науково-дослідна робота студентів). Варіативна частина передбачає розгляд ряду додаткових питань у процесі вивчення курсів за вибором, участі у науковій роботі та при виконанні дослідницьких завдань найбільш зацікавленими студентами під час практики. Так курсами за вибором можуть бути: «Педагогіка толерантності», що формує компетентність у галузі виховання толерантності у школярів; «Основи етнопедагогіки», що розглядають народні традиції виховання; «Крос-культурна психологія», яка розглядає психологічні механізми формування позитивної етнічної та культурної ідентичності; «Педагогіка співробітництва та співтворчості», яка навчає способам побудови цих процесів; «Методика організації народних свят», що дає змогу простежити консолідуюче значення народного дозвілля та ін. До змісту варіативної частини доцільно буде ввести такі питання: можливості етнопедагогіки у вихованні толерантності («Основи етнопедагогіки»); педагогічне забезпечення процесу виховання толерантності («Педагогіка толерантності»); психологічні механізми формування позитивної етнічної та культурної ідентичності, етнопсихологічна характеристика народів України; толерантна взаємодія в системі співробітництва та співтворчості («Педагогіка співробітництва та співтворчості»); діагностика толерантності у вихованців, організація толерантного середовища в полікультурному освітньому просторі (практика у ДНЗ); планування, проектування, організація і аналіз виховної роботи з формування толерантності в системі цінностей дитини (виробнича практика у ДНЗ); наукові дослідження в галузі педагогіки толерантності (робота в дослідницьких групах, написання курсових і випускних кваліфікаційних робіт).

Організаційний компонент. У процесі організації підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до виховання толерантності у дітей доцільно:

– застосовувати активні та евристичні методи навчання (методи мозкового штурму, емпатії, гіпотез, нормотворчості, відеометоди тощо), робочий зошит і технологію портфоліо, що сприяють активізації, проблематизації та практичній спрямованості процесу пізнання студентами питань виховання толерантності у дітей дошкільного віку

– регулювати взаємодію студентів у процесі підготовки, навчати основ толерантного спілкування і взаємодії через організацію толерантною освітнього середовища в дошкільному закладі, толерантну взаємодію викладачів зі студентами, організацію тренінгів, зустрічей із представниками інших культур;

– використовувати педагогічний потенціал усіх форм навчання (лекцій, що дають змогу ознайомитися з науково-теоретичними положеннями педагогіки толерантності; семінарів, які формують переконання з проблем виховання толерантності у дошкільнят на основі отриманої на лекції чи при самостійній роботі інформаційної бази; практичних занять і практикумів, покликаних сформувати окремі практичні вміння, актуалізувати наявний досвід, узагальнити і систематизувати знання у цій галузі виховання; тренінгів із розвитку толерантності та окремих якостей, здібностей, умінь з організації виховання толерантності). При цьому доцільно застосовувати лекції проблемного типу («Як зберегти толерантність педагогу при нетолерантному ставленні до нього дітей?»), лекції теоретичного конструювання («Виховна стратегія педагога з розвитку етнічної толерантності батьків»), лекції-конференції («Толерантність і педагогічна взаємодія»), семінари-генерації ідей («Встановлення меж толерантності»), семінари-ділові ігри («Проблеми толерантності у стосунках дітей та батьків»).

Успішність подальшої самостійної практичної діяльності студентів із виховання толерантності у дошкільнят багато в чому зумовлена їх потребою в дослідженні проблеми і сформованими дослідницькими вміннями. Відповідно до цього необхідна організація цілеспрямованої науково-дослідної роботи студентів із проблем виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку через індивідуальну роботу зі студентом, роботу в дослідницькій групі, написання рефератів, курсових і випускних кваліфікаційних робіт, участь у науково-практичних конференціях, семінарах, наукових тижнях, конкурсах, науково-дослідних проектах тощо. Формуванню підготовленості студентів до виховання

толерантності у школярів слугує педагогічна практика, яка посилює дослідницький характер діяльності студентів і сприяє набуттю практичного досвіду у розв'язанні означеної проблеми.

Результативний компонент. У процесі підготовки студентів до виховання толерантності у школярів необхідно приділяти увагу перевірці знань та діагностиці підготовленості до даного виду діяльності в цілому. Підготовленість представляє сукупність спеціальних психолого-педагогічних і суспільствознавчих знань, умінь, навичок з виховання толерантності у дошкільнят, які в поєднанні з високорозвиненими особистісними та професійними якостями (зокрема й толерантністю) забезпечують оптимальні результати діяльності в означеному напрямі.

На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури нами було виділено такі критерії та показники підготовленості студентів до виховання толерантності у дошкільнят:

– мотиваційно-ціннісний: налаштованість на толерантну взаємодію з вихованцями, професійна настанова на виховання толерантності у дітей і розвиток толерантності у себе, усвідомлення значення цінності толерантності, усвідомлення цілей і завдань її виховання;

– когнітивний: знання про багатомірність навколишнього світу, суспільно-соціальну та психологічну сутність толерантності, психолого-педагогічних основ формування і виховання толерантності; психічні можливості дітей дошкільного віку до засвоєння моральних норм і правил поведінки загалом і формування основ етнічної толерантності зокрема, особливості організації педагогічного процесу у полікультурному освітньому просторі;

– емоційно-вольовий: емоційна саморегуляція (витримка, самовладання), терпимість, терпіння, цілеспрямованість та ініціативність в організації виховної роботи з формування толерантності;

– комунікативно-діяльнісний: уміння планувати, здійснювати й аналізувати педагогічну діяльність у цьому напрямі, толерантна поведінка та спілкування майбутнього вихователя з дітьми, батьками та колегами – представниками різних культур.

Задля перевірки ефективності розробленої нами моделі підготовки студентів до виховання толерантності у дошкільнят було започатковано експеримент, у якому взяли участь студенти I-V курсів Мелітопольського державного педагогічного університету, Бердянського

педагогічного та Кам'янець-Подільського університетів. Дослідно-експериментальна робота була організована в три етапи (підготовчий, організаційний, аналітичний), передбачала констатувальний і формувальний експерименти.

На підготовчому етапі за допомогою опитування вихователів і студентів були визначені основні критерії та показники підготовленості студентів до виховання толерантності у дошкільнят, кореляційна залежність яких була встановлена через визначення коефіцієнта кореляції Пірсона. Зіставивши позиції вихователів і майбутніх фахівців, ми встановили, що формування у майбутніх педагогів системи професійних знань і умінь, необхідних для успішної організації означеного процесу, тісно пов'язане з розвитком у них професійної мотивації до виховання толерантності у дошкільників. При цьому професійні мотиви на виховання толерантності у дошкільнят повинні поєднуватися з настановами на толерантну поведінку самого педагога у професійній та особистісній сферах.

На організаційному етапі у процесі формувального експерименту розпочато апробацію моделі підготовки майбутніх педагогів до виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку, що вимагає усвідомлення колективом викладачів значущості організації цієї підготовки, компетентності у цій сфері. Для цього проведено психолого-педагогічний семінар «Організація педагогічної діяльності в умовах полікультурного освітнього простору», спільні засідання кафедр, які забезпечують підготовку майбутніх фахівців дошкільної освіти, детальний аналіз програм навчальних дисциплін та пошук ефективних способів підготовки студентів до виховання толерантності у дошкільнят на матеріалі дисциплін, які входять до нормативної та варіативної програм підготовки майбутніх вихователів. У базових дошкільних закладах пройшли зустрічі з досвідченими вихователями та адміністрацією з обміну досвідом виховання толерантності та з метою вироблення єдиних вимог до організації виховної роботи студентів у період педагогічної практики.

Відповідно до логіки підготовки студенти почали вивчення проблеми толерантності на заняттях з «Історії», питань педагогічної толерантності – на «Вступі до спеціальності». Далі вони продовжили знайомство з проблемою виховання толерантності на заняттях із «Педагогіки», «Основ педагогічної майстерності», «Загальної та вікової психології»,

у ході вивчення дисциплін за вибором «Педагогіка толерантності», що має інтегрований характер, де лекційні та семінарські заняття поєднуються із заняттями-тренінгами та практикумами з розвитку вмінь організовувати виховання толерантності у дошкільників. У процесі вивчення курсу були використані технологія портфоліо, бінарні лекції та тренінги, «круглі столи», прес-конференції із залученням студентів старших курсів, студентів заочної форми навчання, викладачів кафедри та вихователів дошкільних закладів, методи театралізації, ідентифікації, відеометод, аналіз виховних ситуацій і соціальних проблем, образного бачення, самоорганізації навчання, рецензії тощо. Було організовано відвідування святкових заходів національних центрів міста, району та області, зустрічі з представниками діаспор міста, виховні години з розвитку етнічної самосвідомості і міжнаціональної толерантності. Студенти спостерігали за організацією вихователями освітнього процесу в умовах полікультурного середовища у процесі ознайомлювальної практики, аналізували досвід дитячих садків у розв'язанні цієї проблеми на практиці, а також під час вивчення дисципліни «Вступ до спеціальності»; проводили діагностику толерантності у дітей, проектували й організовували виховну діяльність у процесі навчальної та виробничої педагогічної практик, брали участь у роботі дослідницької групи, у проведенні семінарів, конференцій, у виконанні науково-дослідних робіт. При організації підготовки особлива увага приділялася організації толерантної взаємодії у процесі занять.

Висновки. Підготовка студентів до виховання толерантності у дошкільнят являє собою процес поетапного формування у студентів ціннісного ставлення до толерантності, єдності настанов на виховання толерантності та власну толерантну поведінку, інтегрованої педагогічної компетентності; компетентності в галузі виховання толерантності. Підготовку доцільно здійснювати відповідно до ідей компетентнісного, ціннісно-синергетичного і системнодіяльнісного підходів, з урахуванням загальнопедагогічних і спеціальних принципів (варіативності, особистісної орієнтованості та гнучкості; інтернаціоналізації та відкритості підготовки; створення толерантного освітнього середовища). Структура підготовки студентів до виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку передбачає цільовий, змістовний, організаційний і результативний компоненти й орієнтується на розвиток системи

знань, умінь, якостей, властивостей, які становлять мотиваційно-ціннісний, когнітивний, емоційно-вольовий, комунікативно-діяльнісний критерії підготовленості до означеної діяльності.

На наступному аналітичному етапі планується здійснити оцінювання результативності застосованих елементів моделі підготовки та визначити ефективність педагогічних засобів підготовки майбутніх педагогів із виховання толерантності у дітей

старшого дошкільного віку. Подальшого дослідження потребує також ряд аспектів процесу підготовки студентів: умови підготовки майбутніх педагогів до роботи з виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку, підготовка до роботи з батьками та громадськістю, підготовка до роботи в полікультурному освітньому просторі, до створення толерантного освітнього середовища тощо.

Список використаних джерел

1. Гуренко О. І. Формування етнокультурної компетентності майбутніх педагогів в умовах поліетнічного середовища: навчальний посібник. — Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2007. — 168 с.
2. Грива О. А. Толерантність молоді у полікультурному середовищі: монографія / О. А. Грива. — К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2007. — 275 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності / І. Д. Бех. — К.: Либідь, 2006. — 272 с.
4. Гнезділова К. М. Моделі та моделювання у професійній діяльності викладача вищої школи: навч. посібник / К. М. Гнезділова, С. О. Касярум. — Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2011. — 124 с.
5. Якса Н. В. Теоретичні засади професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів до взаємодії суб'єктів освітнього процесу в умовах полікультурності Кримського регіону. Монографія / Н. В. Якса. — Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2006. — 433 с.

References

1. Hurenko O. I. (2007). *Formation of ethno-cultural competence of future pedagogues in conditions of poly-ethnic environment*. Donetsk: TOV «Yuhovostok, LTD». [in Ukrainian].
2. Hryva O. A. (2007). *Tolerance of the youth in multicultural environment: monograph*. Kyiv: M.P. Drahomanov National Pedagogical University Press. [in Ukrainian].
3. Bekh I. D. (2006). *Education of personality: Ascent to spirituality*. Kyiv: Lybid'. [in Ukrainian].
4. Hnezdilova K. M. (2011). *Models and modeling in the professional activity of the university teacher*. — Cherkasy: Yu. A. Chabanenko Press. [in Ukrainian].
5. Yaksa N. V. (2006). *Theoretical grounds of professional-pedagogical preparation of future teachers for interaction of the education process subjects in multicultural conditions of Crimea region. Monograph*. Zhytomyr: Ivan Franko ZhSU Press. [in Ukrainian].

Рецензент: Молодиченко В.В. – д.філос.н., професор

Відомості про автора:

Ляпунова Валентина Анатоліївна
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна
doi:10.7905/нвмдпу.v0i11.767

Надійшла до редакції: 20.11.2013 р.

Прийнята до друку: 20.12.2013 р.